
KÖNYVEK

TÓTHPÁL SAROLTA KRISZTINA

tsaci05@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9003-4639

MEZŐSI Miklós. *Aranykor és sex appeal: Mnémoszyné leányai*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2019. 278.

Mezősi Miklós munkája az irodalom és a zene kapcsolatát vizsgálja meg néhány mű vizsgálata révén. A könyv címében szereplő „aranykor” szó arra utal, amikor „az európai irodalom aranykorában [...] az irodalom és a zene békés szimbiozisban élt egymással” (7). Mezősi az európai irodalom aranykorának a homéroszi eposzoktól az archaikus görög lírán keresztül a tragédiáig (a drámáig) terjedő időszakot nevezi. A könyv alcíme utalás egyfajta „kvázi-platonista” szépségideálra („A bájban és kedvességben mindig van valami torz és viszont a torzban valami báj” – Karinthy), ez a kiindulópont a művészi szépség feltárására vonatkozó kutatásokhoz. A kötet a művészi szép lényegére összehasonlító műértelmezési stratégiákon keresztül világít rá.

A *Bevezető* magyarázza el, miért kapnak helyet a címben Mnémoszyné leányai. Mnémoszyné a görög mitológiában Zeusz egyik hitvese volt, női títán, az *emlékezés*, az *emlékezet* istennője, az ő lányai pedig a Múzsák, a *költői tudás* forrásai, akik magasztalják az isteneket és elfeledtetik az emberekkel a bajukat. E fejezet a „szép és a vágy egymásrataltságának kérdését” járja körül.

A kötet három részből áll. Az antik tematikájú szövegeket tárgyaló első részben ókori görög dalnokokról, valamint a görög és római költemények zeneiségéről esik szó. A második rész szintén antik témájú elemzéssel, az *Antigoné* sokat vitatott kardalának értelmezésével kezdődik, melyet a magyar líra négy alkotásának más művekkel való egybevetése, majd a próza születését tárgyaló szakasz követ. A harmadik részben Muszorgszkij- és Mozart-operákról írt operaszemiotikai értelmezéseket talál az olvasó.

Az első rész (*Aranykor: Mnémoszyné leányai és a költők*) híres ókori görög dalnokok történetével indul. Ovidius Arión-elbeszélése sok hasonlóságot mutat a Dionysos elrablásáról szóló homérosi himnusszal, egyrészt a művészi megkomponáltság révén, másrészt azért, mivel a hagyomány szerint Arión találta fel a dithyrambost, a Dionysos tiszteletére előadott kardalt. Orpheus szintén kötődik Dionysoshoz: miután az isten kísérői széttépik az énekest, a feje tovább énekel a tengeren.

A szerző új nézőpontból világít rá Vergilius *Negyedik eklogájára*. A Megváltó eljövételére vonatkoztatott próféciákban két szemantikai réteget különít el: egyrészt a gyermek születését és férfivá érését, másrészt az ebből kiteljesedő aranykort. Ezeket nevezi Mezősi „tematizáló” jövendöléseknek, „előrevetítő” jövendöléseken pedig a szerkezetre vonatkozó előrevetítést érti. Ezen előfeltevések, anticipációk együttállása az ekloga végére következik be, amikor a „megjövendölt aranykor mint a költői öntudat kiteljesedett formája ölt testet”. A fejezet az anticipáció jelentőségére mutat rá az ekloga poétikai szerkezetében, amelyben a szerző egyfajta zeneiséget, zenei karaktert vél felfedezni, s ezt a „lebegtetés poétikájának” nevezi.

E részben Mezősi két eddig nem ismert Szapphó-verset mutat be és fordít magyarra; a költeményeket felfedező oxfordi papirologus, Dirk Obbink nyomán igazolja, hogy miért lehetünk biztosak abban, hogy Szapphó verseiről van szó. Egy fejezet Berzsenyit és Sophoklést állítja egymás mellé; Berzsenyit különösen érdekelte az antik görögség, s versében olyan költői fogással találkozunk, amelyet Sophoklés az *Antigoné*ban alkalmaz. Mezősi nem azt akarja bemutatni, hogy Berzsenyi mit vehetett át Sophokléstől, összetétele kizárólag tipológiai jellegű. A sophoklési kardalhoz hasonlóan *A közelítő tél* is erős felütéssel kezdődik, majd a második versszakról kezdve a tagadások halmozása lesz jellemző. A költemény verstani és ritmikai megoldásából egyfajta bizonytalanság érződik, amely hozzájárul a vers zeneiségéhez: a glükóni vagy asklépiadési sorok szabálytalansága miatt „lebegni” (112) kezd a vers.

Az irodalom és a zene kapcsolódása egy következő fejezet szerint erőteljesen jelen van Vörösmarty Mihály *A vén cigány* című versében, amelynek feszültsége „a barokk és klasszikus kori zenekari darabok megoldási módját” (152) kelti életre, a zenei dinamikának és feszültségnek a letisztulása a „zene lefekeződésében, majd megállásában testessül meg” (uo). A költeményben megjelenő „felkorbácsolt vihar” és lecsendesülés megfigyelhető a barokk kori hangszeres zenében is. Mezősi felteszi a kérdést, hogy miért a vihar-jelenet válik poétikai centrummá *A vén cigányban* és a *Lear királyban*; s elképzelhetőnek tartja, hogy a dráma fordítása ihlette a költeményben előforduló vízképeket.

Új nézőpontból tárgyalja a szerző Petőfi *János vitézét* Dante *Isteni színjátékán* és e mű pretextusain keresztül, s ezt az úgynevezett „kimondhatatlan poétikájára” alapozza, a hangsúlyt a *János vitézben* lévő, az *Isteni színjáték* által létrehozott irodalomtörténeti eseményekre helyezi. Az első ilyen esemény a Pokol tornácán játszódik, a második magába foglalja a *János vitéz Odysseia-* és *Aeneis-*olvasatát. Odysseus azért száll alá az Alvilágba, hogy megtudja, mi vár rá otthon; Aeneas pedig azért, hogy megtudja, mi vár rá az új hazában. János vitéz bánatában megy le az Alvilágba, a „Sötétség országába”. Az ókori hősközhöz hasonlóan ő is bejár egy utat. Am Dante kilóg a sorból, ugyanis utazásait nem az időbeliség mozgatja, mint az említett hősök esetében. Az említett művekkel ellentétben az *Isteni színjáték* abból a szempontból is érdekes, hogy Dante elbeszélő és hő is egyben. Mezősi érinti Dante–Beatrice és János vitéz–Iluska közötti párhuzamokat. Petőfi mindig azt építi a *János vitézbe* az említett művekből, amire szüksége van: „az *Odysseia*ból inkább a motívumát, [...] míg a *Commediá*ból inkább a költői koncepció egyes kulcsrészeit” használja fel (174).

A könyv harmadik része operaszemiotikai interpretációkat tartalmaz. Muszorgszkij utolsó operájának, a *Hovanscsinának* a nyitójelenetét Mezősi a gogoli „szómaszkkal” kapcsolja össze, amely később „zenei trópusba” transzformálódik. A gogoli szómaszok Dante *Isteni színjátékában* gyökereznek; Dante poétikájának zeneiségével pedig Oszip Mandelstam is foglalkozott, s az ő esszéje adja az opera elemzésének kiindulópontját. A *Hovanscsina* komponálása közben a zeneszerző megfogalmazza, mennyire fontos számára „az élőtől vett, nem

klasszikus melódia” (199) – az élőbeszédnek Gogol prózájában is nagy jelentősége van.

Mezősi a „virtuális” és a „zenei” színpad kapcsolatára mutat rá a Bergman rendezte *Varázsfuvola* és Tarkovszkij *Borisz Godunovja* révén. Mindkét műben jelentősége van a gyermeki figurának; Tarkovszkijnál a darab szerkezetéből, annak logikájából kerül a gyermek az előadásba; Bergman esetében viszont a nézőtérrel. Mezősi Miklós könyve végén felfedi, hogy miben áll a zene fenomenológiájának és az irodalmi alkotások megközelítésének egymásrataltsága. Szerinte ez „a kulturális hagyomány megőrzése és e hagyományra való reflektálás együttes készítésében mutatkozik meg” (250).

A könyv legnagyobb értéke, hogy az elemzett műveket eddig nem ismert nézőpontokból világítja meg és hozza összefüggésbe egymással.

 HELIKON

DUKKON ÁGNES

dukkon.agnes@btk.elte.hu

ORCID: 0000-0003-0833-9263

ЛУЦЕВИЧ, Л. Ф. *Автобиографические исповеди в литературе: Претексты. Тексты. Контексты.* Москва: Наука, 2020. 502.

A szerző, Ludmila Łucewicz irodalomtörténész, a Varsói Egyetem tanára több évtizedes kutatómunkájának eredményeit teszi közzé az önéletrajzi vallomások történetét feldolgozó kötetében. Érdeklődése az európai irodalmakban a mai napig eleven műfaj, a vallomás/gyónás és az azt konstituáló lelki-szellemi-kulturális folyamatok vizsgálatára irányul az orosz irodalom keretein belül. A szerző hatalmas munkát végzett el a műfaj történetének, a legfontosabb „példaadó” európai képviselőinek és a középkortól a 19. század végéig áttekintett, a vallomás-irodalomhoz tartozó jelentős számú orosz szövegnek az elemzésével. A kötet felépítése jól tükrözi a szerző koncepcióját: az I. rész (*Вместо введения – Bevezetés helyett*) elméleti, módszertani jellegű kérdésekkel foglalkozik, a II. rész (*Три исповеди в пространстве европейской культуры – Három vallomás az európai kultúra köréből*) Szent Ágoston, Pierre Abélard és Rousseau vallomásaira összpontosít, mivel ezek a későbbi, orosz irodalmi alkotások értelmezéséhez nélkülöz-